

Ağustos 20 Sayı 1

Türkiye Multipl Skleroz Derneği Bülteni

Ağustos 2020

Sayı: 1

Üç ayda bir yayımlanır.

Türkiye Multipl Skleroz Derneği Adına
İmtiyaz Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni

Uzman Dr. Melih Tütüncü

Editör

Doç. Dr. Serkan Demir

Yayın Türü

Yerel Süreli Yayın

Grafik Tasarım ve Uygulama

Galenos Yayınevi

Molla Gürani Mah. Kaçamak Sk. No: 2134093

Fındıkzade-İSTANBUL

Yayıncı Sertifika No: 14521

Tel: +90 212 621 99 25 Faks: +90 212 621 99 27

E-posta: info@galenos.com.tr

Online Yayınlanma Tarihi: Ağustos 2020

İçindekiler

2-3 > **BAŞKAN'DAN**
Melih Tütüncü

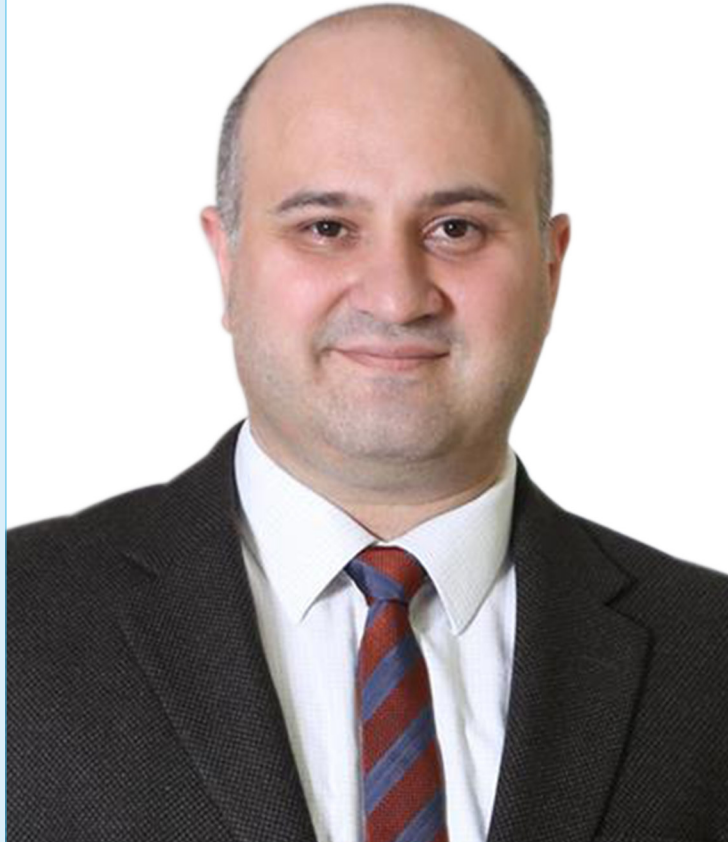
4-5 > **2020 MULTIPL SKLEROZ HAFTASI ETKİNLİKLERİ**
Doç. Dr. Serkan Demir

6-7 > **MULTİPL SKLEROZ İÇİN SPOR YAPIYORUM**
Dr. Öğr. Üyesi Cihat Uzunköprü

8-9 > **MULTİPL SKLEROZ VE MÜZİK; SANAT İYİLEŞTİRİR Mİ?**
Dr. Öğr. Üyesi Bilge Piri Çınar

10-11 > **MULTİPL SKLEROZ VE BESLENME**
Doç. Dr. Haluk Gümüş

12-15 > **ÜLKEMİZDE COVID-19 PANDEMİ SÜRECİ VE MULTIPL SKLEROZ**
Uzman Dr. Meral Seferoğlu

Uzman Dr. Melih Tütüncü

Türkiye MS Derneği Yönetim Kurulu Başkanı
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi

Merhaba,

Üç ayda bir yayınlanacak olan e-bültenimizin ilk sayısında sizlerle olmaktan mutluyuz.

Tüm dünyayı etkisi altına alan bir pandemi döneminden geçmekteyiz. Bu nedenle derneğimiz uzun bir süredir fiziki ortamda hizmet ve etkinliklerine devam edememektedir. Bununla birlikte, fizyoterapi ve psikoterapi desteğimizi dijital ortamda sürdürüyoruz. Ayrıca, sosyal medya hesaplarımız üzerinden hekimlerimizin konuk olduğu canlı yayınlar ve hasta okulları düzenleyerek üyelerimiz ile iletişimin sürekliliğini sağlamaya çalışıyoruz.

Multipl Skleroz (MS) farkındalık ayı olan Mayıs ayında da yoğun bir MS haftası geçirdik ve 3 gün süren online paneller ile birbirinden değerli hekimlerimizi hasta ve hasta yakınları ile buluşturduk.

İlk sayımızda, Yönetim Kurulu üyemiz Doç. Dr. Serkan Demir ile İzmir, Zonguldak, Bursa ve Konya'dan konuk yazar olan hekimlerimiz sizlerle birikimlerini paylaştılar.

Bültenimizden fayda sağlamanızı umuyor, değerli hekimlerimize katkıları için teşekkür ediyorum.

Melih Tütüncü
Başkan

Doç. Dr. Serkan Demir
Türkiye MS Derneği Yönetim Kurulu Üyesi
Sancaktepe Şehit Prof. Dr. İlhan Varank
Eğitim ve Araştırma Hastanesi

2020 MULTİPL SKLEROZ HAFTASI ETKİNLİKLERİ

2020 Multipl Skleroz (MS) haftası etkinlikleri koronavirüs (COVID) pandemisi nedeniyle ilk defa dijital ortamda gerçekleştirildi. Türkiye MS Derneği ve ortakları çok güzel projelere imza attılar. Panellere katılım oldukça yoğun. Türkiye MS Derneği şubelerini kuran ve onursal başkanlığını yapan hekimlerimizin de katılımı ile, çok daha geniş hasta kitlesine ulaşıldı.

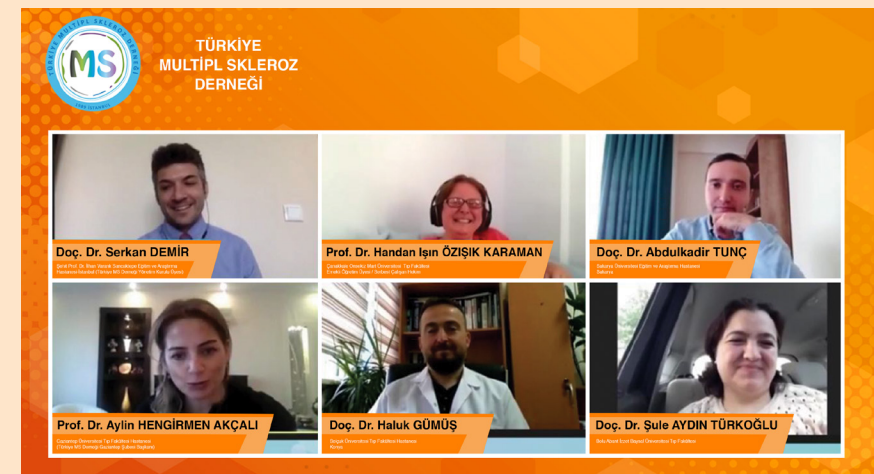
MS platformu ortaklarımız ile ilgili yaptığımız projelerden, bizi kırmayarak moderatörlük yapan hekimlerimiz ayrı konu başlıkları şeklinde bahsedecekleri için bu yazıda ayrıntısına değinilmeyecektir.

İlk gün tarafımda yapılan moderasyonla perifer şubelerimizin kurucu hekimlerini ağırladık. Gaziantep şube başkanımız Prof. Dr. Aylin Hengirmen Akçalı, Çanakkale şubemizin kurulmasında çok büyük emekleri olan Prof. Dr. Handan Işın Özışık Karaman, Bolu şubesi kurucu hekimimiz Doç. Dr. Şule Aydın Türkoğlu, Sakarya şubesi kurucu hekimimiz Doç. Dr. Abdülkadir Tunç ve Konya şubemizin kurulması için büyük emek sarf eden Doç. Dr. Haluk Gümüş bizlerle oldular.

TÜRKİYE MULTİPL SKLEROZ DERNEĞİ		
GELENEKSEL MS GÜNÜ ONLINE PANNELER PROGRAM		
28 Mayıs 2020 Perşembe Saat 18.00-19.00 "MS'lilerin Sosyal Hakları" Av. Ahmet Faruk Usta "Pandemi Sürecinde Stresle Başa Çıkmak" Klinik Psikolog Esra Başöz Özden "Pandemi Sürecinde Hareketsiz Kalmanın Etkileri" Fizyoterapist Gürkan Şimşek	29 Mayıs 2020 Cuma Saat 18.00-19.30 "MS Tanı ve Tedavisinde Yeni Gelişmeler ve Covid-19 Pandemisinin Etkileri - 1. Oturum" Moderatör: Doç. Dr. Serkan Demir Konuşmacılar: Prof. Dr. Handan Işın Özışık Karaman Prof. Dr. Aylin Hengirmen Akçalı Doç. Dr. Şule Aydın Türkoğlu Doç. Dr. Haluk Gümüş Doç. Dr. Abdülkadir Tunç	30 Mayıs 2020 Cumartesi Saat 18.00-19.30 "Dünya MS Günü" "MS Tanı ve Tedavisinde Yeni Gelişmeler ve Covid-19 Pandemisinin Etkileri - 2. Oturum" Moderatör: Uzm. Dr. Melih Tütüncü Konuşmacılar: Prof. Dr. Aksel Siva Prof. Dr. Rana Karabudak Prof. Dr. Murat Kürtüncü Doç. Dr. Serkan Demir
Paneller Türkiye MS Derneği resmi Facebook ve Instagram sayfalarından canlı yayınlanacaktır. Novartis, Sanofi, Merck, Teva Türkiye ve Abdi İbrahim firmalarının değerli katkılarıyla.		

Canlı yayınıma eş zamanlı 500'e yakın üyemiz izlemiş olup, toplamda 10 binin üzerinde de offline katılım sağlanmıştır. "MS Tanı ve Tedavisinde Yeni Gelişmeler ve COVID Pandemisinin Etkileri" konulu toplantımızın 29 Mayıs günü gerçekleşen ilk oturumunda; tanıdan tedaviye, semptom yönetiminden beslenmeye kadar birçok konuda hastalarımızın sorularına cevaplar aradık.

"MS Tanı ve Tedavisinde Yeni Gelişmeler ve COVID Pandemisinin Etkileri" konulu toplantımızın 30 Mayıs "Dünya MS Günü"nde düzenlenen ikinci oturumunu ise Dernek Başkanımız Uzm. Dr. Melih Tütüncü modere etti. Konuk olarak Onursal Başkanımız Prof. Dr. Aksel Siva, Ankara şubemiz Onursal Başkanı Prof. Dr. Rana Karabudak, yönetim kurulu üyemiz Prof. Dr. Murat Kürtüncü ve ben katıldım. Bu oturumda daha çok COVID gölgesinde MS tedavileri konuşuldu.

Toplantımızı aynı anda canlı 1000, daha sonra offline 20 binin üzerinde kişi izledi. Canlı yayınları gününde izleme imkanı bulamayan hekim ve hastalarımız Türkiye MS Derneği resmi Facebook sayfasından geriye dönük izleyebilirler.

Toplantılarımıza ciddi sayıda katılımın olması ve rağbet görmesi bizleri dijital toplantılar açısından cesaretlendirdi. Pandemi sürecinde dijital ortamlarda hastalarımızın yanında olmaya devam edeceğiz.

Dr. Öğr. Üyesi Cihat Uzunköprü
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi

MULTİPL SKLEROZ İÇİN SPOR YAPIYORUM

Multipl Skleroz (MS) özellikle genç erişkinleri etkileyen ve bu yaş grubunda ciddi ölçüde engelliliğe yol açan bir hastalıktır. Hastalık kronik vasıfta olduğu için MS'li bireylerin bu hastalık ile birlikte yaşamayı öğrenmesi ve hayatlarını buna göre dizayn etmesi çok önemlidir. Yirmi-40 yaş arası bireyleri etkilemesi toplum açısından da çeşitli olumsuz etkilere neden olabilir. Hayatlarının en üretken çağında bu hastalığa yakalanan kişiler düzenli tedavi almadıkları ve düzenli olarak spor yapmadıkları takdirde engelli bir birey haline gelebilirler. Gelişen bu özürlülük bireyin toplumdan izole olmasına, depresyon, uyku düzensizliği ve ağrı gibi birçok yakınmanın da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Son dönemde yapılan çalışmalar düzenli egzersizin, pilates ve yoga gibi aktivitelerin bahsedilen problemlerin daha hafif seyretmesine ya da ortadan kalkmasına yardımcı olduğunu göstermektedir.

Türkiye MS Derneği bünyesinde 28 Mayıs 2020 tarihinde MS'li hastalarda spor ve düzenli egzersizin önemine dikkat çekmek için Gizem Çerçioğlu ve MS hastamız olan Petunya Göller ile çok keyifli bir söyleşi yaptık. Bu söyleşimizi derneğin Facebook ve Instagram hesaplarından canlı olarak yayınladık ve hastalarımızın yoğun katılımının olduğunu gözlemledik. Söyleşi sırasında ilk olarak MS'in nasıl bir hastalık olduğu, hangi bulgulara yol açabileceği ve hastalarımızın karşılaştıkları sorunlarla nasıl başa çıkabileceklerine dair kısa bilgiler verdik. Hastamız Petunya Hanım, MS tanısı aldığı dönemde ne gibi yakınmalarla

karşılaştığını ve o dönemde nasıl hissettiğini aktardı. Yakınmalarının ilk ortaya çıktığı dönemde bunlara anlam veremediğini, kendini normalden çok daha yorgun hissettiğini ve bazı günler yataktan kalkmakta bile zorlandığını, buna bağlı olarak da iş hayatında kimi zaman problem yaşadığını aktardı. Kendisi uzun süredir amatör ve profesyonel olarak dans ile ilgilendiğini ve düzenli olarak egzersiz yaptığı dönemlerde kendisini çok daha iyi hissettiğini ve neredeyse hastalığı tamamen unuttuğunu, bunları aksattığı dönemlerde ise hem beden hem de ruhen kendini daha kötü hissettiğini belirtti.

Gizem Çerçioğlu birçok kişi tarafından tanınan ve uzun yıllardır yoga eğitmenliği yapan konuğumuzdu. Özellikle sosyal medyada çektiği eğitici videolar ile sporun günlük rutin aktivitelerimiz arasında yer alması gerektiğini göstermiştir. Söyleşimiz sırasında hastalarımızın basit aletler ile kendi evlerinde rahatlıkla yapabilecekleri egzersizleri uygulamalı olarak gösterdi. Düzenli olarak yapılan bu egzersizler ile omurga ve kaslarda esneklik sağlanabileceği, stresten uzaklaşılacağını, solunum kaslarının kuvvetlendirileceğini ve günlük motivasyonumuzun artacağını belirtti.

Konuklarımızın da üzerinde durduğu bu konu MS hastaları açısından büyük önem taşımaktadır. Düzenli olarak yapılan spor depresyona ait bulguları geriletir, beden ve zihnen bizi daha canlı kılar. Spastisite adı verilen kas kasılmalarının azalmasına ve buna bağlı ortaya çıkan ağrı ve yürüyüş bozukluklarının azalmasına yardımcı olur. Hastalarımızın spor yaparken dikkat etmesi gereken bazı durumlar vardır. Haftanın en az 3

günü 30-45 dakika arasında yapılan yürüyüşler, hafif tempoda yapılan koşular ve düzenli olarak yapılan yüzme birçok yakınmaya iyi gelmektedir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, spor yaparken bireyin vücut ısısını çok yükseltmemesi gerektiğidir. Vücut ısısının gereğinden fazla yükselmesi hastaların bazı yakınmalarının artmasına hatta bazen yalancı atakların hissedilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle profesyonel anlamda destek veren kişiler gözetiminde, belli bir zorluk derecesinde ve düzenli olarak yapılması önerilmektedir.

Son olarak değerli hocam sayın Prof. Dr. Yeşim Beckmann'ın dediği gibi, MS'li bir hasta da ilaç tedavisi ne kadar etkili ise düzenli olarak yapılan egzersiz de aynı oranda tedavi üzerinde etkilidir.

Dr. Öğr. Üyesi Bilge Piri Çınar
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi
Uygulama ve Araştırma Hastanesi

MULTİPL SKLEROZ VE MÜZİK; SANAT İYİLEŞTİRİR Mİ?

Multipl Skleroz (MS), bireyin iş ve sosyal yaşamını etkileme potansiyeline sahip, özellikle genç erişkinlerde daha sık gördüğümüz kronik nörolojik bir hastalıktır. Görmeye bozulma, güç kaybı, dengesizlik, kol ve bacaklarda uyuşma, konuşmada bozulma, hafıza problemleri gibi sorunlara yol açabilen MS, üretme çağında olan, kendini sosyal yaşantı içerisinde gerçekleştirmeye çalışan bir bireyin fiziksel, bilişsel ve ruhsal durumunu etkileyebilir. Ayrıca MS'li bireylerde yorgunluk ve depresyon gibi sorunlar da azımsanmayacak oranda görülmektedir. Bu nedenle MS'in bireyin iş, eğitim ve sosyal yaşantısı üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak ya da ortadan kaldırmak için Türkiye MS Derneği hastalar için çok yönlü etkinliklerine devam etmektedir.

Bireyin yaşamında fiziksel durumu kadar ruhsal durumunun iyiliği de etkilidir ve ruhu beslemek için en iyi yol sanattır. Sanat çok yönlü bir kavram olup, bireyin ilgisi ya da yatkınlığına göre, herhangi bir dala

Ceylan Ertem

hatta bazen birden çok alanıyla ilişki kurulur. Kişi MS hastalığı ile tanışmadan önce sanatla ilgilenebilirken, MS'te başladığı yolculukta daha önce ilgilenmediği alanlara yönelebilir, kendini keşfedebilir. Türkiye MS Derneği olarak, hastalarımız ile sevgili Ceylan Ertem'i buluşturduk. Hem Ceylan Ertem ile MS hakkında sohbet ettik hem de güzel sesi ve şarkılarıyla MS yolculuğumuza müziği de dahil ettik. MS'li bireylerin hayatın hiçbir tadını, anını kaçırmamasını istemeyeceğimiz gibi, bazen yorulduklarında, onları birçok açıdan motive etmeye de devam ediyoruz. Sayın Ceylan Ertem ile "MS nedir? MS bireyi ve yaşamı nasıl etkiler? Müzik iyileştirici midir?" ve benzeri sorularla, şarkılarla güzel bir sohbetin ardından kendisi de bir MS hastası olan ve profesyonel anlamda müzik ile ilgilenen sayın İsmail Ağace ile buluştuk. MS'in bireyin yaşamını olumsuz etkilemediğinin en güzel örneğini yaşayan ve bizlere de deneyimlerini aktaran sayın İsmail Ağace, güzel bir şarkı ile de hepimizin kalbine dokunmayı başardı.

Dünya MS Günü nedeniyle gerçekleştirilen bu etkinlikte sohbet ettiğimiz; güzel enerjisi, muhteşem sesi ve eşsiz yorumuyla hepimizi büyüleyen sayın Ceylan Ertem'e çok teşekkür ediyoruz. Ayrıca, sayın İsmail Ağace'ye sanat serüvenini bizlere sohbeti ve müziği aracılığı ile aktardığı için minnettarız. MS farkındalığı için Türkiye MS Derneği çatısı altında buluşmaya devam diyerek, bundan sonra da etkinliklerimizde sizlerle buluşmayı diliyoruz.

Doç. Dr. Haluk Gümüş
Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi

MULTİPL SKLEROZ VE BESLENME

Birçok kronik hastalıkta olduğu gibi Multiple Skleroz (MS) hastalığında da beslenme maalesef göz ardı edilmekte ve ikinci, hatta üçüncü planda kalmaktadır. Hekimler, hasta ve hasta yakınları öncelikli olarak hastalığın tedavisi ve takibini daha önemli bulmaktadır. Ancak beslenmenin önemi son yıllarda yapılan çalışmaların ışığında gittikçe artmaktadır. Uygun diyet ve beslenme ile atak sıklığının azalması, özürllülük oluşmasının gecikmesi ve yorgunluk başta olmak üzere birçok semptomun düzelme eğilimi göstermesi çalışmacıların bu konuya daha fazla ilgi göstermesi sağlamıştır. Ancak iyi niyetli olunmasına rağmen farklı diyet, beslenme önerileri oluşmaya başlamış, bu da hasta ve hasta yakınlarında kafa karışıklığına yol açmıştır.

Vücudun kendi enerji ihtiyaçlarını karşılaması için fonksiyonlarını koruması ve çok çeşitli besinler alması gerekmektedir. Bunlar yağlar, karbonhidratlar, vitaminler, mineraller, vital elementlerdir. Tüm besinlerin dengeli olması için yeterli miktarda alması gerekir.

İhtiyacımız olan besinlerin yeterli miktarda alınması, çeşitli olması, ne çok ne az uygun bir kombinasyon halinde alınması önerilmektedir.

MS hastalığında ailesel yatkınlık, olguların küçük bir kısmında görülmektedir. Coğrafi konum ve diyet MS insidansını etkileyen çevresel faktörlerdendir. Epidemiyolojik çalışmalar, MS prevelansının ekvatoran kutuplara doğru arttığını ve bunun D vitamini ile ilişkili

olabileceğini öne sürmektedir. D vitamini (kolekalsiferol) vücutta kalsiyum ve fosfat dengesini düzenlenmesi ve bunun yanı sıra kemiğin dayanıklılığından sorumludur. İki önemli D vitamini vardır. Biri bitkisel olan D2, diğeri de hayvansal olan D3'tür. Güneşin ultraviyole ışınlarının yardımıyla vücut deri üzerinden kendisi üretir. En fazla yağlı balıklarda bulunur. Son çalışmalar D vitamininin şimdiye kadar sanıldığından çok daha önemli olduğunu gösteriyor. D vitamini eksikliğinin enfeksiyonların

gelişiminde de önemli rol oynadığı görülmektedir. Günde yaklaşık 30-60 dakika eller ve yüzün güneş ışığı görmesi günlük ihtiyacı karşılamaktadır.

Sonuç olarak, hastalarımızın mutlaka diyetisyen ve doktor kontrolünde diyetlerinin düzenlenmesini ve buna göre eksik olan vitamin, mineral değerlerinin yerine konulmasını önermekteyiz.

Uzman Dr. Meral Seferoğlu
Bursa Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi

ÜLKEMİZDE COVID-19 PANDEMİ SÜRECİ VE MULTİPL SKLEROZ

Yeni tip koronavirüsün neden olduğu, "yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19)" olarak adlandırılan hastalık, Aralık 2019'da ilk olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin Vuhan Eyaleti'nde başlayarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Ülkemizde ise ilk olgu 10 Mart 2020 tarihinde tanı almış ve hastalığa bağlı ilk ölüm ise 17 Mart 2020'de bildirilmiştir. Nisan ayının 3. haftasından itibaren ülkemizdeki olgu sayısında ciddi bir artış olması üzerine, Sağlık Bakanlığı başkanlığında oluşturulan Bilim Kurulu, pandemi sürecinde dünyadan ve ülkemizden gelen bilgileri yakından izleyip değerlendirerek gerekli önlemleri alıp uygulamaya koymuştur. Pandemi halen etkisini sürdürmektedir ve 27 Mayıs 2020 itibari ile dünyada olgu sayısı 10.105.649, ölüm sayısı 501.696 olup, Türkiye için toplam olgu sayısı 195.883 ve ölüm sayısı 5,082 olarak bildirilmiştir. Bu sayılar yakınmaları nedeniyle hastaneye başvurarak test sonucu pozitif olan olgu sayısını yansıtmaktadır. Henüz toplumlardaki gerçek olgu sayıları ve bağışıklık oranı bilinmemektedir.

Hastalığın sebebi olarak gösterilen koronavirüsler insan ve hayvanlarda yaygın olarak görülen geniş bir virüs ailesi olup, ilk defa insan koronavirüslerinin

keşfi ise 1960'ların sonlarına doğru olmuştur. Hayvanlardan insanlara geçtiği düşünülen "yeni tip koronavirüsün (SARS-CoV-2)" kaynağı henüz bilinmemektedir.

Koronavirüslerin son 20 yılda SARS, Orta Doğu Solunum sendromu ve COVID-19 gibi üç büyük pandemiye neden olduğu ve SARS-CoV-2'nin insanları enfekte eden yedinci koronavirüs olduğu bildirilmiştir. Ateş, nefes darlığı, öksürük, baş ağrısı, tat ve koku alma bozukluğu, kaslarda ağrı, ishal gibi birçok belirti görülebileceği gibi, hastalığı hafif ve belirti vermeden atlatan olgular çoğunluktadır. Her yaş grubunda görülebilmektedir. İleri yaş erkek cinsiyet daha yüksek risk altındadır. COVID-19 özellikle temas ve damlacık

yolu ile bulaşmaktadır; damlacıklar 1-2 metrelik mesafeye kadar yayılabilir. Virüs kendine uygun yüzeylerde saatlerce veya günlerce kalarak enfeksiyon için ciddi bir risk oluşturabilir. Ancak 2 metre mesafe limiti korunduğunda, yüzeyler düzenli olarak dezenfekte edildiğinde ve yüzeyler ile temas içinde olan el hijyenine dikkat edildiğinde bulaşma riski en aza inmektedir. İnkübasyon dönemi 3-14 gün arasında değişmekle beraber ortalama 5-6 gündür. Tanıda Polimeraz Zincir Reaksiyonu testi kullanılmaktadır. Akciğer bilgisayarlı tomografi bulguları tanı ve takipte önemlidir. Bilinen kesin bir tedavisi olmamakla beraber anti-viral

ilaçlar, klorokin/hidroksiklorokin ve solunum terapisi uygulanan tedaviler arasındadır. Tedaviden çok daha önemli olan hasatlık bulaşının engellenmesidir, hastalık tanısı almış kişilerin karantina altına alınması, toplumda dolaşan asemptomatik olgulardan bulaşın engellenmesi açısından ise maske, sosyal mesafe, el hijyeni kurallarına uyulması hastalığın kontrol altına alınması açısından önem göstermektedir. COVID-19 kliniği asemptomatik enfeksiyondan sistemik tutulumla, hatta "Akut Solunum Sıkıntısı sendromu" ve çoklu organ yetmezliğine kadar geniş bir spektruma sahiptir. Ölümünün ise genellikle ileri yaştaki hastalarda ve eşlik eden hipertansiyon, diyabet, kardiyovasküler hastalık, kanser, kronik akciğer hastalıkları

gibi sistemik hastalığı olanlarda ya da immünosüpresif bireylerde olduğu bildirilmiştir.

Koronavirüsler, doğrudan ya da dolaylı etkilerle sinir sistemi bulgularına yol açabilmektedir. Virüs anjiyotensin dönüştürücü enzim 2 reseptörlerine bağlanarak hücre içine girebilmekte ve beyne kan beyin bariyerinden, kan beyin omurilik sıvısı bariyerindeki endotelden veya lökositler aracılığı ile ulaşabilmektedir. Bunun dışında virüsün diğer sistemlerin tutmasına bağlı olarak görülen indirekt

veya sekonder nörolojik sonuçları da bulunmaktadır. Örneğin; solunum ve dolaşım sisteminin tutulması sonucu gelişen hipoksi, enfeksiyon ve enflamasyonun tetiklediği koagulapati ve vasküler tıkanmalar, enfeksiyon sürecinde gerek enflamasyona sekonder endotelial etkilenme ile doğrudan vasküler hasar; gerekse otoimmün nedenlerle kardiyak hasar sonucunda aterotrombotik ve kardiyoembolik inmeler görülebilmektedir. Sitokin artışının da tromboza yatkınlığı artırabildiği bildirilmiştir. Santral ve periferiksinir sisteminin tutulumuna işaret eden belirti ve tanılar içerisinde; hastalık sürecinde en sık görülen tat ve koku alma bozukluğu, görme bozukluğu

baş ağrısı, nöralji baş dönmesi, uyku bozukluğu, bilinç kaybı, ataksi, nöbet, akut serebrovasküler hastalık, menenjit ve ensefalit bildirilmiştir.

COVID-19 enfeksiyonu Multipl Skleroz (MS), Miyasthenia Gravis gibi nöroimmünolojik hastalıklar ile etkileşebileceği ve bu hastalıklarda kullanılmakta olan tedavilerin COVID-19 enfeksiyonunun gidişine etki edebileceği düşünülmektedir. Nöroimmünolojik belirtiler virüsün immün sistem ile etkileşimi sonucu ortaya çıkabileceği gibi, koronavirüs enfeksiyonunun önce akciğer ve diğer organları etkilemesi ile klinik belirtilere yol açtığı ancak kliniği kötü olan hastalarda viral yükün azalmasına hatta kaybolmasına karşın "sitokin fırtınası" olarak tanımlanan immünolojik değişimlerin olduğu bilinmektedir. Sitokin fırtınası sürecine girmiş hastaların tedavisinde steroidler, IL-1 (anakinra) ve IL-6 (tosilizumab) blokajı yaparak immün sistem üzerinden etki eden ilaçlar kullanılmaktadır. Hatta interferon beta ve fingolimod gibi MS tedavisinde kullanılmakta olan ilaçlar, COVID-19 tedavisinde kullanımı ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Ülkemizde COVID-19 sürecinin başlangıcı ile beraber, Türk Nöroloji Derneği MS Çalışma Grubu üyeleri dünyadan gelen veriler ışığında ülkemizdeki MS hastalarının takibi ve tedavi süreçlerinin yönetimi ile ilgili ortak görüşlerini tüm nöroloji hekimleri ile paylaşmışlardır ve belli aralıklar ile bu bilgiler güncellenmektedir. Böylece ülkemizde MS hastalığının takibi ve tedavi yönetim süreci sağlıklı bir şekilde devam etmektedir. Güncel verilere göre, ülkemizde COVID-19 tanısı almış 100'ün üzerinde MS hastamız olduğu bilinmektedir. Hastalarımızın

hepsi bu süreci sağlıklı bir şekilde atlattır. MS hastaları COVID-19 enfeksiyonuna yakalanma açısından hastalığın immünopatogenezinden kaynaklanan artmış bir risk altında değildir. Bununla birlikte dizabilitesi olan hastalar diğer enfeksiyonlara olduğu gibi COVID-19 enfeksiyonuna da daha duyarlı olabilirler. Koronavirüs enfeksiyonu hakkındaki endişeler nedeniyle MS tedavisine ara vermenin getireceği risklerin MS hastalık seyrini daha kötü etkileme riski nedeniyle, hastaların çoğuna tedaviye devam etmelerini önermekteyiz. Halen tedavisi devam eden hastalardan fingolimod, natalizumab, ocrelizumab, rituximab ve cladribin tedavilerini alırken COVID-19 enfeksiyonuna yakalanan ve iyileşen hastalar bilinmektedir. Fransa'da henüz yeni yayınlanmış olan verilere göre, 347 MS hastasında şiddetli COVID-19 enfeksiyonu için dizabilite, ileri yaş ve obezite önemli risk faktörleri olarak bildirilmiştir. Hastaların kullandıkları hastalık modifiye edici tedavilerin kullanımı ile COVID-19 arasında bir ilişki bulunmamıştır. Glatiramer asetat, teriflunomid, dimetil fumarat ve interferon beta gibi

ilaçların bağışıklık sistemini baskılayıcı etkisinin olmadığı ve COVID-19 enfeksiyon riskini çok ta artırmadığı düşünülmektedir. Diğer taraftan, interferon beta grubu ilaçların ve daha az kanıt olmakla birlikte teriflunomidin potansiyel anti-viral etkileri COVID-19 enfeksiyonu için yararlı olabilir düşüncesi de vardır. Bu konudaki klinik araştırmalar da devam etmektedir.

Antikorların ikinci bir enfeksiyona karşı koruyup korumadığı henüz bilinmemektedir. Bir ilaç veya aşı

geliştirilip yeterince üretilmediği sürece, tehlike devam etmektedir. Salgının ne kadar uzun, ne kadar yoğun ve ne kadar ölümcül olacağı da halen bilinmemektedir. Hastalıktan korunmak için gerekli önlemlerin alınması ve kısıtlamalara uyulması şu anda elimizdeki en büyük güç gibi görünmektedir. Türkiye MS Derneği bu süreçte hastalarımızın yanındadır.

TÜRKİYE MULTIPL SKLEROZ DERNEĞİ

Genel Merkez

19 Mayıs Mahallesi Celal Atik Sokak No: 2 34360 Şişli/İSTANBUL (Türk Kalp Vakfı Karşısı)

Tel.: +90 212 275 22 96 Faks: +90 212 275 22 97

E-posta: bilgi@turkiyemsdernegi.org

Ankara Şube

Meşrutiyet Caddesi Ataç 2 Sokak No: 72 Daire: 1-2 Kızılay/ANKARA

Tel.: +90 312 435 82 20

E-posta: turkiyemsankara@gmail.com

Gaziantep Şube

İncilipınar Mh. M. Aksoy Bulvarı Prestij İş Merkezi Kat: 1 No: 5 Şehitkamil/GAZİANTEP

Tel.: +90 534 895 07 56

E-posta: info@gaziantepmsdernegi.com

www.turkiyemsdernegi.org

@turkiyemsdernegi

@TürkiyeMSDerneği

@TR_MS_Derneği